

Andrzej JAKUBECKI

**Problem prejudykalności na tle stosunku prawa cywilnego procesowego
do prawa cywilnego materialnego**

Проблема преюдициальности на фоне отношения гражданского процессуального
права к гражданскому материальному праву

The Problem of Prejudiciality in the Relation of Civil Procedural Law to Civil
Substantive Law

1

Brak jest dotychczas systematycznego opracowania problematyki prejudykalności w postępowaniu cywilnym. Zagadnieniem tym zajmowano się zwykle z punktu widzenia wpływu, jaki wywiera na postępowanie cywilne orzeczenie zapadłe w innym postępowaniu, czy to karnym, czy administracyjnym, czy też cywilnym (tzw. orzeczenie prejudykalne — prejudykat). Niedostatecznie wyjaśnione pozostaje jednak samo pojęcie prejudykalności i jego zakres.

Problematyka prejudykalności w postępowaniu cywilnym, chociaż analizowana z reguły z punktu widzenia prawa procesowego, obejmuje jednak szereg zagadnień związanych ściśle z prawem cywilnym materialnym, uwidaczniając związek, w jakim pozostają te działy prawa.

Relacja prawa cywilnego procesowego do prawa cywilnego materialnego jest przedmiotem licznych wypowiedzi w nauce.¹ Nie wszystkie kwestie zostały jednak dostatecznie wyjaśnione.²

¹ Por. zwłaszcza W. Siedlecki: *Prawo procesowe cywilne a prawo cywilne materialne*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1969, t. III; *I Ogólnopolski Integracyjny Zjazd Cywilistów 28—29 września 1972 roku*, Pod red. M. Sawczuka, Rzeszów 1974; J. Jodłowski: *O potrzebie i kierunkach badań integracyjnych w dziedzinie prawa cywilnego materialnego i procesowego*, „Państwo i Prawo” 1973, nr 2, s. 6; M. Sawczuk: *Unormowania procesowe zmierzające do ustalenia przyczyn naruszenia prawa cywilnego*, „Zeszyty Naukowe IBPS” 1981, nr 15, s. 217 i n. oraz cytowana tam literatura.

² Por. Sawczuk: *op. cit.*, s. 217 i n. Autor zwraca m. in. uwagę na niejasność określeń prawo materialne cywilne i prawo procesowe cywilne.

Problematyka prejudykalności stanowi odzwierciedlenie stosunku prawa cywilnego procesowego do prawa cywilnego materialnego jako dwóch działów prawa w ramach całości porządku prawnego państwa³, wiążąc się ściśle z zagadnieniem osiągnięcia celu postępowania cywilnego w konkretnej sprawie.

2

Wyrażane są poglądy, że bezpośredni cel, któremu służy postępowanie cywilne, polega na urzeczywistnianiu norm prawa cywilnego, a tym samym na zapewnieniu ochrony prawu cywilnemu materialnemu w znaczeniu czy to przedmiotowym, czy to podmiotowym.⁴ Cel ten osiągany jest poprzez wydanie prawidłowego merytorycznego orzeczenia, w którym następuje konkretyzacja normy prawa materialnego oraz poprzez realizację tej normy w drodze przymusu państwowego.⁵

Jak wspomniano, pojęcie prejudykalności nie zostało dotąd wyjaśnione w sposób dostateczny, a spotykane w literaturze określenia mają na ogół charakter marginalny.

S. Kruszelnicki uważa na przykład, że proces ma charakter prejudykalny wtedy, gdy rozstrzygnięcie sprawy nie jest możliwe bez uprzedniego ustalenia stosunku prawnego jako pytania wstępnego, dotyczącego podstawy powództwa.⁶ Podobne stanowisko zajmuje J. Jodłowski, który, rozróżniając pojęcia prejudykalności w znaczeniu ścisłym oraz szerokim,

³ W odniesieniu do płaszczyzn, w których może być rozważany stosunek prawa cywilnego materialnego do procesowego zob.: Siedlecki: *Prawo procesowe...*; oraz *id.*: *Postępowanie cywilne, Zarys wykładu*, Warszawa 1979, s. 22 i n.

⁴ Zob. w szczególności Siedlecki: *Postępowanie cywilne...*, s. 11 i 14 oraz *id.*: *Nieważność procesu cywilnego*, Warszawa 1965, s. 51. Zdaniem J. Jodłowskiego celem postępowania cywilnego jest „realizacja stosunków prawa cywilnego, prawa rodzinnego i prawa pracy oraz ochrona praw podmiotowych wynikających z tych stosunków”. J. Jodłowski, Z. Resich: *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1979, s. 8; W. Berutowicz rozróżnia cel postępowania cywilnego w sferze interesu jednostki (ochrona prawnie chronionych interesów i praw podmiotowych obywatela) i w sferze interesu społecznego (ochrona porządku prawnego). W. Berutowicz: *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1978, s. 65; zob. także *id.*: *Funkcja procesu cywilnego w oświetleniu nauki o tzw. prawie skargi*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa—Wrocław 1967, s. 9 i n. oraz W. Broniewicz: *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa—Łódź 1978, s. 88, a także H. Trammer: *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 14 i n.

⁵ Co do pojęcia norm abstrakcyjnych i konkretnych zob. zwłaszcza M. Waliński: *Proces cywilny*, t. I, *Funkcja i struktura*, Warszawa 1947, s. 5.

⁶ S. Kruszelnicki: *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, Warszawa—Poznań—Kraków 1938, s. 253.

stwierdza, że: „przez prejudycjalność orzeczenia we właściwym znaczeniu rozumie się decydujące (przesądzające) znaczenie, jakie posiada rozstrzygnięcie jednej sprawy (kwestii prawnej) dla rozstrzygnięcia drugiej sprawy [...]”.⁷ M. Waligórski, charakteryzując prejudycjalny stosunek roszczeń, stwierdza, że jest to związek tego rodzaju, iż od istnienia jednego roszczenia zależy byt innego.⁸ Zdaniem W. Berutowicza, prejudycjalność występuje wtedy, gdy „dla prawidłowego rozstrzygnięcia danej sprawy konieczne jest rozstrzygnięcie innej sprawy, tak przed sądem, jak i przed innym organem”.⁹ Według W. Siedleckiego, zawieszenie postępowania z przyczyny prejudycjalności następuje wówczas, gdy według oceny sądu celowe jest, „aby poczekać na ukończenie postępowania, którego wynik może mieć wpływ na rozstrzygnięcie sądowe”.¹⁰ L. Ostrowski, odnosząc prejudycjalność do podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, uważa, że „kwestie prejudycjalne w procesie cywilnym to kwestie wstępne, których rozstrzygnięcie jest konieczne do wydania wyroku, mogące przy tym być niekiedy przedmiotem rozstrzygnięć końcowych w wyniku innych postępowań”.¹¹ Wreszcie S. Włodyka wyraża pogląd, że problem prejudycjalności w postępowaniu cywilnym z zakresu wynalazczości może pojawić się na płaszczyźnie nie tylko podstawy faktycznej wyroku, ale także samego żądania powództwa.¹²

Termin „prejudycjalność” wywodzi się od łacińskiego terminu *praeiudicium*, który oznacza wstępne rozstrzygnięcie pewnego zagadnienia, od którego z kolei zależy rozstrzygnięcie innego zagadnienia, stanowiącego główny przedmiot postępowania, a więc rozstrzygnięcie sprawy *in merito*. Nasuwa się zatem wniosek, że prejudycjalność odnosi się do przedmiotu postępowania cywilnego, a w związku z tym należy odróżniać ją od kwestii formalnych (dotyczących samego toku postępowania).

Na gruncie kodeksu postępowania cywilnego do tego samego wniosku prowadzi analiza art. 177 § 1 pkt 1—4, gdzie uregulowane jest zawiesze-

⁷ Jodłowski, Resich: *op. cit.*, s. 104 (przypis).

⁸ Waligórski: *op. cit.*, t. I, s. 376.

⁹ Berutowicz: *Postępowanie cywilne...*, s. 227.

¹⁰ Siedlecki: *Postępowanie cywilne...*, s. 248.

¹¹ L. Ostrowski: *O kwestiach prejudycjalnych w procesie cywilnym (problematyka związana z art. 177 k.p.c.)*, „Palestra” 1965, nr 11, s. 1 i n. Problematyką prejudycjalności w aspekcie ograniczeń dowodowych zajmuje się też A. Skąpski: *Ograniczenia dowodzenia w procesie cywilnym*, „Zeszyty Naukowe UJ” 1981, nr 188, s. 36, zob. też cytowaną tam literaturę.

¹² S. Grzybowski, J. Preussner-Zamorska, J. Szwaja, A. Kopff, B. Gawlik, S. Włodyka: *Prawo wynalazcze, Zagadnienia wybrane*, Warszawa 1978, ss. 478—482.

nie postępowania z przyczyn prejudycjalnych. Przepis ten bowiem zezwala na zawieszenie postępowania cywilnego, jeżeli rozstrzygnięcie sprawy zależy od wyniku innego toczącego się postępowania cywilnego albo od uprzedniej decyzji administracyjnej, czy też jeżeli ujawni się czyn, którego ustalenie w drodze karnej lub dyscyplinarnej mogłoby wywrzeć wpływ na rozstrzygnięcie sprawy cywilnej.¹³

Z art. 177 § 1 pkt 1—4 k.p.c. płynie ponadto wniosek, że prejudycjalność to stosunek zależności, w jakim pozostają do siebie rozstrzygnięcia dwóch zagadnień, z których jedno wpływa na drugie — tak jak np. rozstrzygnięcie w przedmiocie winy sprawy szkody wpływa na rozstrzygnięcie w przedmiocie odpowiedzialności za szkodę (art. 415 k.c.).

Okoliczności, które mają wpływ na rozstrzygnięcie sprawy (a więc te, które nazywa się prejudycjalnym), określone są w zasadzie przez prawo materialne. Wytaczając powództwo powód przedstawia w pozwie obok żądania także okoliczności faktyczne, które jego zdaniem uzasadniają żądanie (art. 187 § 1 k.p.c.). Pozwany natomiast, podejmując obronę merytoryczną, może przedstawiać w formie zarzutów takie okoliczności, z których wynika, że żądanie powoda jest niezasadne.

Okoliczności prejudycjalne przedstawione przez strony mają charakter faktyczny. Kwalifikacja prawna faktów należy bowiem do sądu (czego wyrazem jest paremia: *Da mihi facti dabo tibi ius*). Ponieważ z faktami tymi normy prawa materialnego wiążą określone skutki prawne, sąd rozstrzygając o ich istnieniu lub nieistnieniu, rozstrzyga tym samym o istnieniu lub nieistnieniu określonych stosunków prawnych lub praw. W tym znaczeniu można zatem mówić, że okolicznością prejudycjalną jest także kwestia prawna.¹⁴

Rozstrzygnięcia w przedmiocie kwestii prejudycjalnych mają bezpośredni wpływ na merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy, gdyż stwierdzenie przez sąd nieistnienia wymaganych przez prawo materialne okoliczności spowoduje oddalenie powództwa albo merytorycznego zarzutu pozwanego.

Nasuwa się paralela między tym, co powiedziano wyżej o kwestiach prejudycjalnych, a tym, co rozumie się przez merytoryczne przesłanki postępowania cywilnego. Obejmują one bowiem okoliczności określone w zasadzie przez prawo materialne, których istnienie warunkuje osiągnięcie celu postępowania w konkretnej sprawie, a ich brak skutkuje od-

¹³ Punkt 2 art. 177 § 1 k.p.c., który zezwala na zawieszenie postępowania, gdy osoba trzecia wystąpiła przeciwko obu stronom z interwencją główną, mógłby zostać pominięty, gdyż sytuacja ta zawiera się w problematyce uregulowanej w pkt 1 tegoż przepisu.

¹⁴ Na przykład ustalenie istnienia stosunku zobowiązaniowego jako kwestia prejudycjalna w procesie o odszkodowanie z tytułu niewykonania umowy. Stosunek zobowiązaniowy wynika w tym przykładzie z faktu zawarcia umowy.

dalenie powództwa.¹⁵ Jak się wydaje, rozstrzygnięcie prejudycjalne to właśnie rozstrzygnięcie w przedmiocie istnienia lub nieistnienia merytorycznych przesłanek postępowania cywilnego.¹⁶

Kwestią prejudycjalną w stosunku do rozstrzygnięcia sprawy cywilnej jest więc kwestia przedmiotowa, dotycząca istoty postępowania w sprawie i decydująca o merytorycznej prawidłowości orzeczenia sądu rozstrzygającego sprawę co do istoty (a zatem o osiągnięciu celu postępowania cywilnego w konkretnej sprawie).

Prejudycjalność natomiast to stosunek zależności, w jakim pozostają: kwestia prejudycjalna i kwestia stanowiąca główny przedmiot postępowania w konkretnej sprawie.

Należy zaznaczyć, że określenie „kwestia prejudycjalna” jest niekiedy używane wymiennie z terminem „kwestia wstępna”. W takim znaczeniu słowo „wstępny” występuje w art. 318 k.p.c. (wyrok wstępny) czy też w art. 567 § 2, 618 § 1, 685 k.p.c. (postanowienie wstępne).

3

Ważnym zagadnieniem wyłaniającym się w związku z problematyką prejudycjalności jest określenie zakresu kompetencji sądu cywilnego do rozstrzygnięcia kwestii prejudycjalnych.

Zdarza się niejednokrotnie, że kwestia, która wyłania się w toku postępowania cywilnego, jest czy też mogłaby być przedmiotem innego postępowania i to niekoniecznie cywilnego. Pewne sprawy należą przecież do postępowania administracyjnego lub karnego, a jeśli nawet należą do postępowania cywilnego, to może być przewidziany dla nich odmienny tryb (obligatoryjne postępowania odrębne, postępowania nieprocesowe).

Wyrażany bywa pogląd wywodzony z art. 3 § 2 k.p.c., że sąd cywilny, będąc uprawniony do rozstrzygnięcia o żądania pozwu, jest również uprawniony do rozstrzygnięcia wszelkich kwestii prejudycjalnych warunkujących to żądanie, niezależnie od tego, jakiego charakteru prawo musi zastosować.¹⁷ Pogląd ten znalazł wyraz także w orzecznictwie.¹⁸

¹⁵ Zob. np. Siedlecki: *Nieważność procesu...*, s. 69 i n. oraz Z. Resich: *Przestanki procesowe*, Warszawa 1966, s. 32 i n.

¹⁶ Por. L. Ostrowski: *Zagadnienie prejudycjalności orzeczenia Urzędu Patentowego w postępowaniu cywilnym*, „Nowe Prawo” 1979, nr 10, s. 121 i n. oraz *id.*: *Glosa do postanowienia SN z 13 X 1979 r.*, III PZ 57/79, „Palestra” 1981, nr 6, s. 117 i n. Autor uważa jednak, moim zdaniem niesłusznie, że prejudycjalność dotyczy także faktów odnoszących się do przesłanek procesowych.

¹⁷ Zob. zwłaszcza Ostrowski: *O kwestiach prejudycjalnych...*, s. 1 i n.; Skąpski: *op. cit.*, ss. 46 i 55; K. Piasecki: *Wpływ postępowania i wyroku karnego na postępowanie i wyrok cywilny*, Warszawa 1970, s. 222.

¹⁸ Uchwała 7 Sędziów z 13 X 1951 r., C 427/51, OSN 1963, poz. 1.

Stopniowo jednak orzecznictwo ograniczało kompetencję sądu cywilnego w przedmiocie rozstrzygnięcia kwestii prejudycjalnych. W szczególności w uchwale Sądu Najwyższego z 29 X 1958 r.¹⁹ wyrażony został pogląd, że reguła kompetencji sądu w tym przedmiocie doznaje ograniczenia, gdy dla danego zagadnienia przewidziana jest kompetencja innego organu lub odmienny tryb postępowania, przy czym wyłączenie takie nie musi być wyrażone *expressis verbis*.

W przypadkach, gdy kwestia prejudycjalna jest rozstrzygnięta przez inny organ niż przez sąd w postępowaniu, w którym wyłoniła się, można mówić o dewolutywności rozstrzygnięcia zagadnienia prejudycjalnego. Za ograniczeniem kompetencji sądu opowiada się K. Piasecki, stwierdzając, że przejawem dewolutywnego rozstrzygnięcia kwestii prejudycjalnych są przepisy art. 418 § 1 k.c. (odpowiedzialność Skarbu Państwa za szkodę wyrządzoną przez funkcjonariusza przez wydanie orzeczenia lub zarządzenia) oraz art. 404 k.p.c. (wznowienie postępowania od wyroku uzyskanego za pomocą przestępstwa), które uzależniają uwzględnienie określonych żądań od uprzedniego stwierdzenia okoliczności prejudycjalnych w orzeczeniu karnym lub dyscyplinarnym. Uważa on, że wymienione przepisy na tle art. 177 § 1 pkt 1—4 k.p.c. są przejawami zasady dewolutywności, a nie wyjątkami od zasady ogólnej kompetencji sądu w przedmiocie rozstrzygnięcia kwestii prejudycjalnych.²⁰

Pojęcie prejudycjalności zostało wyżej określone w sposób szeroki i dlatego przyjęcie dewolutywności jako zasady ogólnej rozstrzygnięcia zagadnień prejudycjalnych nie wydaje się uzasadnione. Tym niemniej jednak trzeba zdawać sobie sprawę z bardzo istotnych wyjątków zachodzących od zasady ogólnej kompetencji sądu w tym przedmiocie.

Z art. 177 § 1 pkt 1—4 k.p.c. można by wnioskować, że zawieszenie postępowania cywilnego z przyczyn prejudycjalnych jest fakultatywne. Słusznie zwrócono jednak uwagę, że wbrew werbalnemu brzmieniu przepisu zawieszenie na tej podstawie jest w pewnych przypadkach obligatoryjne. Zdaniem L. Ostrowskiego, orzeczenia prejudycjalne w postępowaniu cywilnym dadzą się zaliczyć albo do faktów, albo do dowodów faktów. Jeżeli zatem orzeczenie, na które „oczekuje” sąd, jest faktem, to zawieszenie jest obligatoryjne, jeżeli zaś orzeczenie jest tylko dowodem faktu, to zawieszenie jest fakultatywne, gdyż sąd może każdy dowód przeprowadzić samodzielnie.²¹

Jednakże sprecyzowanie, kiedy orzeczenie stanowi fakt, a kiedy tylko dowód faktu, nie zawsze jest łatwe. W każdym razie należy co do zasady

¹⁹ Uchwała Izby Cywilnej SN z 29 X 1958 r., 1 CO 19/58, OSN 1960, poz. 103.

²⁰ Piasecki: *op. cit.*, s. 228 i n.

²¹ Ostrowski: *O kwestiach prejudycjalnych...*, ss. 1—3; por. Włodyka [w:] Grzybowski i in.: *op. cit.*, s. 479.

odróżnić orzeczenia rozstrzygające kwestie prejudycjalne (ustalające istnienie lub nieistnienie określonych okoliczności prejudycjalnych) od samych kwestii prejudycjalnych, będących przedmiotem rozstrzygnięcia. W niektórych jednak przypadkach istnienie orzeczenia prejudycjalnego jest kwestią prejudycjalną samą w sobie — właśnie wtedy, kiedy orzeczenie stanowi fakt, od istnienia którego zależy rozstrzygnięcie sprawy. Fakt jest rozumiany w rozważaniach niniejszych jako zdarzenie prawne.

Aby sprecyzować, kiedy orzeczenie stanowi fakt, należy rozważyć następujące trzy grupy przypadków:

1. Za fakt należy uznać orzeczenie konstytutywne, skoro tworzy ono lub przekształca pewien stan prawny, a bez wydania tego orzeczenia skutek taki nie zaistniałby.²² Orzeczenia konstytutywne są zresztą zaliczane do zdarzeń prawnych, przez które rozumie się właśnie fakty, z którymi norma prawna łączy powstanie, zmianę lub ustanie stosunku prawnego.²³

2. Co do orzeczeń cywilnych Z. Resich ich charakter prejudycjalny łączy z pojęciem prawomocności materialnej.²⁴ Stwierdza więc, że w zasadzie wyrok ma charakter prejudycjalny tylko w stosunku do stron, chyba że chodzi o przypadki prawomocności rozszerzonej (art. 365 § 1 k.p.c.). Pogląd ten jest wypowiedziany w związku z analizą związania orzeczeniem cywilnym w rozumieniu art. 365 § 1 k.p.c., a zatem w takim znaczeniu, w jakim można mówić o związaniu faktem (patrz o tym niżej). Tym samym orzeczenie cywilne, nie mające charakteru konstytutywnego, należy traktować w postępowaniu cywilnym jako fakt tylko wtedy, gdy stronami (uczestnikami) postępowania są podmioty, których dotyczy prawomocność materialna orzeczenia, np. wyrok ustalający (art. 189 k.p.c.) w procesie o świadczenie.

3. Przepisy wymagają niekiedy wprost, aby określone zagadnienie prejudycjalne zostało rozstrzygnięte w formie odrębnego orzeczenia zapadłego w innym postępowaniu. Jest tak w szczególności w sytuacjach regulowanych przez wspomniane wyżej art. 418 k.c. i 404 k.p.c. Z innych przepisów można przykładowo wskazać: art. 1 § 2 zd. 2 k.r.io., gdzie stwierdza się, że jeżeli sporządzony został akt małżeństwa, ustalenie nieistnienia tego małżeństwa może nastąpić tylko poprzez wyrok sądowy; art. 539 k.p.c. wymagający, aby dowód, że osoba, uznana za zmarłą lub

²² Tak A. Wolter: *Prawo cywilne, Zarys części ogólnej*, Warszawa 1977, ss. 105—107; zob. też K. Korzan: *Orzeczenia konstytutywne w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972, ss. 104 i 129; oraz Skąpski: *op. cit.*, s. 52 i n. Skutku konstytutywnego nie należy jednak łączyć ze skutecznością *erga omnes*, zob. Sielecki: *Orzeczenia konstytutywne w postępowaniu cywilnym*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, s. 307 i n.

²³ Wolter: *op. cit.*, s. 105.

²⁴ Z. Resich: *Res iudicata*, Warszawa 1978, s. 46 i n.

której zgon został stwierdzony, pozostaje przy życiu lub śmierć nastąpiła w innej chwili niż stwierdzana w orzeczeniu, był przeprowadzony tylko w postępowaniu o uchylenie postanowień orzekających uznanie za zmarłą lub stwierdzenie zgonu; art. 579 § 1 k.p.c. zastrzegający przeprowadzenie dowodu, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku, nie jest spadkobiercą lub udział jej jest inny niż stwierdzony, wyłącznie w postępowaniu o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku. Takie orzeczenia prejudycjalne należy traktować w postępowaniu cywilnym jako fakty, ponieważ ich istnienie jest okolicznością prejudycjalną samo w sobie (a sąd w żadnym wypadku nie może rozstrzygać kwestii, których dotyczą samodzielnie).

Do tej grupy należą również orzeczenia prejudycjalne w kwestiach, których rozstrzygnięcie wstępne w postępowaniu cywilnym nie jest wyłączone *expressis verbis* w przepisach, ale do ich rozstrzygnięcia przewidziana jest kompetencja innego organu niż sąd cywilny albo wprawdzie kompetencja sądu cywilnego, ale w innym trybie postępowania.

Jeżeli bowiem do rozstrzygnięcia pewnego zagadnienia prejudycjalnego w stosunku do postępowania cywilnego kompetentny jest inny organ niż sąd (np. organ administracyjny), należy uznać, że sąd nie może rozstrzygać tego zagadnienia samodzielnie, chociażby tylko wstępnie. Pozostawałoby to w sprzeczności z art. 1 § 2 k.p.c. (niedopuszczalność drogi sądowej).²⁵ Konsekwentnie trzeba zatem przyjąć, że orzeczenie (decyzja) takie jest w postępowaniu cywilnym faktem.²⁶

Wydaje się, że analogiczna sytuacja ma miejsce wtedy, gdy do rozstrzygnięcia zagadnienia prejudycjalnego właściwy jest odmienny tryb postępowania cywilnego²⁷, np. w procesie o uzgodnienie księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, niedopuszczalne jest ustalenie jako

²⁵ Tak w szczególności S. H a n a u s e k: „Związanie” sądu cywilnego decyzją administracyjną, „Studia Cywilistyczne” 1974, t. XXIII, s. 3 i n. oraz Z. R e s i c h: *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych*, Warszawa 1962, s. 67 i n.

²⁶ Zwraca się uwagę, że od decyzji administracyjnej należy odróżniać różnego rodzaju zaświadczenia i opinie, które mają charakter jedynie dowodowy, zob. H a n a u s e k: *op. cit.*, s. 3 i n.; por. S k a p s k i: *op. cit.*, s. 49 i n.

²⁷ Tak uchwała Izby Cywilnej SN z 23 X 1958 r., 1 CO 19/58, OSN 1960, poz. 103. Problem ten jest jednak szczególnie kontrowersyjny, zob. np. uwagi J. Policzkiewicza dotyczące wstępnego rozstrzygnięcia kwestii zasiedzenia w innym postępowaniu — J. P o l i c z k i e w i c z, W. S i e d l e c k i, E. W e n g e r e k: *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1980, s. 204. Wątpliwości powstają na tle uregulowań samego kodeksu postępowania cywilnego. Artykuł 567 § 2 k.p.c. na przykład stwierdza, że w postępowaniu o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami (a więc w postępowaniu nieprocesowym) sąd rozstrzyga także o żądaniu ustalenia nierównych udziałów małżonków w majątku wspólnym. Natomiast do rozpoznania tego żądania w innych okolicznościach właściwy jest tryb procesowy (art. 43 § 2 k.r.io. w zw. z art. 13 § 1 k.p.c.).

przesłanki wyroku, że powód nabył nieruchomości przez zasiedzenie (co powinno być stwierdzone postanowieniem o stwierdzeniu zasiedzenia).²⁸ W tym przykładzie prejudycjalne orzeczenie stwierdzające zasiedzenie traktowane jest w innym postępowaniu jako fakt.

Orzeczenia prejudycjalne nie zaliczone wyżej w pkt 1—3 do faktów, stanowią jedynie dowody określonych okoliczności prejudycjalnych dla postępowania cywilnego. Dlatego też fakultatywne w tych przypadkach zawieszenie postępowania na podstawie art. 177 § 1 pkt 1—4 k.p.c. powinno być poprzedzone wnikliwą analizą celowości zawieszenia.

W konkluzji nasuwa się wniosek, że orzeczenia prejudycjalne dla postępowania cywilnego nie mają jednolitego charakteru, skoro jedne stanowią tylko dowód określonych okoliczności prejudycjalnych, inne zaś są same w sobie okolicznościami prejudycjalnymi (faktami). Dla jasności wypowiedzi celowe jest więc rozróżnianie tych odmienności w terminologii. Przypadki, w których orzeczenie prejudycjalne stanowi tylko dowód okoliczności prejudycjalnej można określić mianem prejudycjalności *sensu largo*, przypadki zaś, gdy orzeczenie prejudycjalne stanowi fakt można określić jako prejudycjalność *sensu stricto*.²⁹

4

Kilka uwag trzeba jeszcze poświęcić zagadnieniu związania sądu w postępowaniu cywilnym orzeczeniem prejudycjalnym. Należy zauważyć, że wobec powyższych uwag może być ono rozumiane dwojako — zależnie od charakteru orzeczenia.

1. Orzeczenia prejudycjalne *sensu largo* są traktowane jako dowody określonych okoliczności prejudycjalnych. W kodeksie postępowania cywilnego znajduje się tylko jeden przepis regulujący bezpośrednio kwestię związania sądu cywilnego ustaleniami orzeczenia prejudycjalnego. Według art. 11 k.p.c., ustalenia prawomocnego wyroku karnego skazującego wiążą sąd w postępowaniu cywilnym. Inne orzeczenia prejudycjalne *sensu largo* (wliczając w to również inne wyroki karne, np. uniewinniające) co do ustalonych w nich okoliczności należy traktować jako dokumenty urzędowe w rozumieniu art. 244 k.p.c. Stosowanie bowiem art. 11 k.p.c. przez analogię do innych orzeczeń prejudycjalnych jest niedopuszczalne ze względu na to, że przepis ten ma charakter wyjątkowy. Orzeczenia prejudycjalne *sensu largo* korzystają na mocy art. 244 k.p.c. z domniemania autentyczności i zgodności z prawdą. Są to jednak domniemania

²⁸ Uchwała SN, III CZO 11/69, OSNCP 1969, poz. 210.

²⁹ Por. Jodłowski [w:] Jodłowski, Resich: *op. cit.*, s. 104 (przypis).

usuwalne (art. 252 k.p.c.)³⁰. Na tym tle art. 11 k.p.c. ma charakter przepisu szczególnego, którego *ratio legis* ogranicza się do zakazu przeprowadzania przeciwdowodu przeciwko ustaleniom prawomocnego wyroku karnego skazującego.³¹

2. Orzeczenia prejudycjalne *sensu stricto* wiążą natomiast sąd w sposób szczególny, mianowicie stanem prawnym, który jest ich skutkiem.³² Są one traktowane w postępowaniu cywilnym jako fakty i wraz z innymi faktami, przytaczanymi przez strony postępowania, wchodzi w skład podstawy faktycznej rozstrzygnięcia sprawy.

W takim znaczeniu słowo „wiąże” użyte jest w art. 365 § 1 k.p.c. na określenie jednego ze skutków prawomocności orzeczenia cywilnego. Rozumienie bowiem pod tym pojęciem związania ustaleniemi jest bezpodstawne, skoro przepis ten o nich nie mówi, a art. 11 k.p.c., jak wspomniano, stosować *per analogiam* nie można. Statuowanie zaś związania w takim znaczeniu, w jakim wiąże dokument urzędowy, byłoby wobec obowiązywania art. 244 k.p.c. zbędne.

5

Właściwe rozstrzygnięcie zagadnień prejudycjalnych jest ważnym problemem w postępowaniu cywilnym. Jest ono bowiem warunkiem koniecznym prawidłowości merytorycznego orzeczenia rozstrzygającego sprawę, a tym samym warunkiem osiągnięcia celu postępowania cywilnego.

O ile, w oparciu o przepisy prawa materialnego, nie nastęrcza trudności określenie, jakie okoliczności prejudycjalne muszą być rozstrzygnięte przed rozstrzygnięciem sprawy *in merito*, o tyle problematyczne jest niejednokrotnie ich samodzielne rozstrzygnięcie przez sąd w postępowaniu cywilnym. Należy bowiem stwierdzić, że kodeks postępowania cywilnego nie poświęca zbyt wiele uwagi rozstrzygnięciu kwestii prejudycjalnych.

Problem nabiera szczególnej ostrości przy istnieniu wyraźnego podziału kompetencji pomiędzy sądownictwem a administracją państwową,

³⁰ Por. np. Resich: *Res iudicata...*, s. 47; Hanausek: *op. cit.*, s. 3 i n.; Siedlecki: *Postępowanie cywilne...*, s. 39.

³¹ Zob. Skąpski: *op. cit.*, s. 55 i n.; por. też Piasecki: *op. cit.*, s. 230, 231 i n.

³² K. Piasecki natomiast w odniesieniu do wyroku karnego proponuje odróżnianie zagadnień prejudycjalnych od zagadnień związania ustaleniemi co do popełnienia przestępstwa (art. 11 k.p.c.). W pierwszym przypadku, jego zdaniem, wyrok karny funkcjonuje syntetycznie (jako sposób rozstrzygnięcia zagadnień prejudycjalnych), w drugim zaś — analitycznie (poprzez swe ustalenia). Piasecki: *op. cit.*, s. 230 i n.

a także wobec przekazania szeregu spraw cywilnych do właściwości sądów szczególnych lub organów quasi-sądowych. Nie do utrzymania wydaje się więc w czystej postaci zasada samodzielnego rozstrzygnięcia przez sąd wszelkich okoliczności prejudycjalnych dla sprawy, bez przyjęcia istotnych jej ograniczeń. Wykluczyć należy także całkowitą niezależność sądu w orzekaniu od rozstrzygnięć dotyczących okoliczności prejudycjalnych, zapadłych w innych postępowaniach.

Stosowanie powyższych zasad w postępowaniu cywilnym jest koniecznością, jeśli ma ono w pełni gwarantować prawidłową (tzn. zgodną z rzeczywistą treścią stosunków faktycznych i prawnych) realizację norm prawa cywilnego materialnego, a tym samym zapewnić ochronę prawu materialnemu.

РЕЗЮМЕ

Автор рассматривает вопрос преюдициальности в гражданском процессе, причем обращает внимание на связь между гражданским материальным правом и правом процессуальным, выступающую в этой проблематике. На основании анализа положений объективного права и взглядов многих исследователей автор приходит к следующим выводам.

Преюдициальность относится к объекту гражданского процесса и следует отличать ее от вопросов самого производства. Преюдициальные обстоятельства определены материальным правом, а решения в этой области непосредственно влияют на мериторическое решение вопроса. Преюдициальные решения касаются существования или отсутствия мериторических предпосылок гражданского производства.

Компетенция гражданского суда в области преюдиции ограничивается тогда, когда преюдициальное постановление само по себе составляет факт. Фактами являются конститутивные решения и решения, материальное правомочие которых охватывает стороны происходящего процесса, а также постановления по вопросам, относительно которых положения требуют решения в форме отдельного постановления. Другие преюдициальные постановления являются лишь доказательством определенных фактов. Случаи, когда постановление составляет факт, можно назвать преюдициальностью *sensu stricto*, а другие как преюдициальность *sensu largo*.

Преюдициальные постановления *sensu largo* в гражданском процессе следует трактовать как официальные документы в понимании ст. 244 ГПК. Исключение составляет лишь вступивший в силу обвинительный приговор, установления которого не могут быть опровергнуты противозаказательством.

Преюдициальные постановления *sensu stricto*, наоборот, ограничивают свободу действия суда особым образом, юридическим состоянием, являющимся их последствием.

Правильность решений по преюдициальным вопросам является необходимым условием правильности мериторического решения по делу, т.е. условием, при котором гражданский процесс достигает своей цели — охраны материального права.

SUMMARY

The author discusses the question of prejudiciality in civil proceedings and focusses his attention on the relationship of civil substantive law and civil procedural law, which emerges with that problem. Upon the analysis of the regulations of objective law and literature he arrives at the following conclusions.

Prejudiciality refers to the object of civil proceedings and should be distinguished from the issues referring to the procedure itself. Prejudicial circumstances are determined by substantive law while decisions about their objects directly affect the judgment on the merits of the case. Prejudicial decisions refer to the existence or non-existence of the essential premises.

The competence of the civil court about prejudicial questions is subject to limitations whereas a prejudicial verdict is itself a fact. Facts are constitutive verdicts, verdicts where substantive legal validity covers the parties to the lawsuit in progress, and verdicts about the issues where the regulations require a decision as a separate verdict. Other prejudicial verdicts are only evidence of definite facts. The cases where a verdict is a fact can be defined as prejudiciality *sensu stricto*, while others as prejudiciality *sensu largo*.

Prejudicial verdicts *sensu largo* should be treated in civil proceedings as official documents under Article 224 of the Polish Code of Civil Proceedings. The only exception is a legally valid criminal sentence which cannot be reversed by counter-evidence.

Prejudicial verdicts *sensu stricto*, on the other hand, bind the court in a special way: by the legal status which is their effect.

The correctness of decisions about prejudicial questions is a necessary condition of the correctness of the verdict on the merits of the case, and thereby the condition of attaining the objective of the civil proceedings, which is the protection of substantive law.